

ЂОРЂЕ СТОЈАНОВИЋ

Институт за политичке студије
Београд

УДК 316.344:159.923.2

Оригиналан научни рад

Примљен: 01.07.2018

Одобрен: 20.07.2018

Страна: 181-191

ПОЛИТИКА, ПРОСТОР, ИДЕНТИТЕТ: ПИТАЊЕ ХЕТЕРОТОПИЈЕ И СОЦИЈАЛНЕ СПАЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ/СПАЦИЈАЛНЕ СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Сажетак: Овај рад се анализира важност концепата хетеротопије и социјалне спацијализације/спацијалне социјализације за разумевање хетерогених политичких стратегија/дискурса моћи. У том смислу, хетеротопије су битне зато, што за разлику од утопија, успостављају паралелне реалности са битним политичким импликацијама, док социјална спацијализација/спацијална социјализација, не само да представља просторни/територијални услов интеграције у неки социјални ентитет, већ у том процесу подразумева и наратив заједничке традиције.

Кључне речи: хетеротопија, утопија, простор, социјална спацијализација, спацијална социјализација, идентитет

Фукоов концепт хетеротопије

Уопштено посматрано, просторне категорије су за Michel Foucault-a (2000b: 356, 361) есенцијални квалитет било ког облика заједничког живота и било које власти/моћи, оне нису резултат неке друге врсте активности, нити статички оквир за одвијање тих активности, већ механизам инсталиран у различите дискурсе и праксе са изузетном важношћу по питању организације неког специфичног политичког, друштвеног или економског аранжмана: контрола и подела простора (заједно са контролом и поделом времена) су главни инструменти дисциплиновања и надгледања појединаца (cf. Driver 1985: 425-426; Shah 2012: 60). У том смислу, индикативна је Foucault-ова идеја паноптицизма (1995) [1975]: 195-231; Haggerty 2006; Lyon 2006). Полазећи од тога да је друштво без односа моћи пука асптракција (Foucault 2000a: 343), он анализира осамнаестовековни утопистички пројекат Jeremy Bentham (1991 [1787, 1791]) паноптичке казнионице за профилаксу и куративу друштвених болести, трансферујући логику дисциплинујуће моћи из интерног институционалног окру-

жења, мониторинга које не бива примећен од стране надгледаних, на целину друштва и проучава је као интернализацију надгледања која резултује хибридни-м само-надгледајућим субјектима.

Напоменимо, да кад говоримо о дисциплиновању онда подразумевамо три врсте механизма: (1) норме и дискурсе; (2) дисциплинарне (disciplinary) технике и технологије; и (3) ритуале и церемоније (Leatherman 2008: 11). Foucault-ово разумевање моћи никако није нетериторијализовано. Паноптичка матрица, “синоптичка машинерија”, дакле, постаје главно средство за управљање популацијом преко дисеминације моћи, она обухвата не само сегментацију и диференцијацију, већ и идентификацију и разумевање (ми тачно знамо како треба да се понашамо у позоришту или на факултету), дефинишући шта је прикладно, а шта не, простор је једна од платформи која легитимизује неки специфични политички систем доминације, разумевањем неке генуинитетне просторне логике друштва ми разумемо и његов начин резоновања и делања. *Ерго*, гранични паноптикум може послужити како за разумевање дискурса граница уопште, тако и неког аутентичног, партикуларног граничног културног наратива. Једна од могућих критика овога приступа је и апострофирање пост-паноптичке детериторијализације (Bogard 2006) и инверзије ригидног тоталитета контроле паноптикума са механизмима завођења, императивима/командама уживања (Baudrillard (1990) [1979]; Boyne 2000).

Правно поимање моћи је утемељено на институцијама позитивних и негативних санкција, на законским механизмима одобравања или прохибиције одређених типова понашања, уз третман државног суверенитета као непропитујућег и датог, док за Foucault-a (1978: 92-96) моћ представља спектар сила, са следственим платформама, прорачунима и стратегијама, заснованим на одређеним циљевима и задацима, које правну димензију уопште чине могућом. Те силе, кластери техника и тактика доминације, се налазе у сталној међуигри оспоравања, подржавања, оснаживања и преображавања, те их карактерише конкретна динамичка форма историјског деловања. Тако конципирана моћ није ничије власништво, она се, у крајњој консеквенци, не може поседовати, већ се, у опозицији неком финалном стању и не познајући разликовање између субординираних (оних којима се влада) и суобдинирајућих (оних који владају), перпетурано продукује и репродукује као интенционална и несубјективна. Оповргавајући валидност аргументационом редуковању државе на идеју унитарног центра моћи, измештајући њено поимање, преко истраживања перспектива governmentality and bio-power, ка парадоксалном ансамблу различитих процеса и пракси, Foucault је државу стратегијски детронизовао у смислу примарне мете политичких антагонизама и конфротација. Одбацујући, дакле, државу као место где извире и увире моћ, он је акценат ставио на пермутацију апсолутног суверенитета државе осамнаестог века са дискурсима и праксама мониторинга/surveillance, контроле, дисциплиновања и уређивања популације. Додајмо претходном да Foucault (1980: 194) своју микро-анализу моћи темељи на проучавању диспозитива/апаратуса, под којим подразумева истински различите, хетерогене целене сачињене од дискурса, институција, архитектонских форми/стилова/грађевина, регулатива, закона, административних мера,

научних тврдњи, филозофских, моралних и филантропских пропозиција, укратко: од свега онога реченог и неизреченог. Симултано, дефинишући, дакле, апаратус као систем релација између претходно идентификованих елемената, под концептом гаврменталити (governmentality) Foucault (2009: 1) подразумева скуп апаратуса који задобијају разнолике форме доминације унутар друштва, док био-моћ обухвата сет механизма преко којих основне биолошке одлике људске врсте постају објект политичке стратегије, генералне стратегије моћи.

Притом, тврдећи како простор треба бити “dismissed as belonging to nature” и да га не треба разматрати “as the residential site or field of expansion of peoples, of a culture, a language or a State”, то јест спекулишући да је историја плуралних моћи заправо историја плуралних простора (Foucault 1980a: 149), заједно са хипер-сензибилизованошћу за проблем простора у целом свом опусу, он се може сматрати иницијатором/родоначелником “геометријског заокрета” у плуралним историјама друштвене различитости (Philo 1992: 149). За ову студију је релевантно и Foucault дистинговирање генералне од тоталне историје. Наиме, доводи се у питање, што је аналогно пост-модернистичком начину резонувања, поставка тоталне историје као неког солидног језгра друштва, кохерентности, конзистентности и извесности (certainty) поретка који владају социјалним стварима и односима, јер оно што је интересантно у разумевању и проучавању друштва је баш одсуство фундаменталног (Foucault 2000b: 356). Foucault је заправо резервисан према универзалном и вечном, те, увођењем концепта генералне историје, искључиво оријентисан на партикуларно и специфично. Он јасно показује аналитичку аверзију према великим временским исечцима- ригидним историјским периодизацијама, али и према великим спацијалним скалама, попут континената и држава, где се потенцира хомогеност и детерминисаност догађаја и феномена, а занемарују реалности мањих просторних јединица (Philo 1992: 140-144). Док је тотална историја заокупљена са “an overall shape”, дотле је генерална историја упућена на “space of a dispersion” (Foucault 2002a: 11). Са тим је повезана и појам “дисперзионог система”, спацијалне онтологије произашле из замишљеног хипотетичког простора дисеминације, области по којој су дифузно размештени односни догађаји и феномени у супротности са *a priori* поставкама у анализици тоталне историје (Philo 1992: 148-149). Ради се о поретку (order) материјалних и нематеријалних, природних и људских (human), индивидуалних и колективних непрекидних и временски ограничених јукстапозиционираним догађаја и феномена, поретка који је “endogene”, а не “egzogene”, природе, који се тиче самих ствари а не неког спољног, наметнутог критеријума утемељеног на трансценденталној логици.

Када Derek Gregory (1994: 63), надовезујући се на Lefebvre тријалектички критички антагонизам према дуалностима било ког ранга, промовише исти тријалектични принцип у делу Michel Foucault, он то чини констатацијом да тадашње друштво, није друштво спектакла већ, друштво надзора. Остаје нејасно зашто надзор не може да буде спектакл и *vice versa*, али, оставићемо то за сада по страни. Gregory разумевање Foucault хетерогених простора формулише преко „дискурзивног триангла“: простор/знање/моћ (лоц. цит.),

оличених у аутентичном концепту хетеротопија, то јест хетеротопологије (Foucault 2008 [1967]; Foucault 2002b [1966]: xix). Постоје, дакле, две категорије места/локација које су повезане са, али и антитетичне, свим другим местима/локацијама. Ради се о утопијама, дистопијама и хетеротопијама.¹ Утопије/дистопије су есенцијално нереална места која су директно или инверзно аналогна стварним социјалним просторима неког друштва, као његов савршени или “наглавачке” постављени облик. Контрарно утопијама, уграђене у саме темеље друштава *per se*, хетеротопије, карактеристичне за све културе и цивилизације, су места која својом другојачијошћу, оспоравањем, неутралисањем, суспендовањем и инвертираношћу, репрезентују сва остала реална места. Без обзира на то што се налазе на маргинама друштвеног поретка, што заузимају лиминалне позиције, омогућавају оштрију, алијенативну перцепцију и репрезентацију истог- хетеротопије су заправо остварене утопије, са отуђеном стварношћу епохе која је најсличнија стварности дисторзираног одраза у огледалу² (West-Pavlov: 2009: 137-139).

Хетеротопије (касарне, затвори, паркови, шопинг-молови, позоришта, биоскопи, старачки домови, гробља, меморијални комплекси, аеродроми, железничке станице, избеглички кампови, гранични појасеви, гранични прелази и сл.)³ почињају на шест про-социјалних принципа/својстава: (1) оне су константе сваког друштва и културе, али иако су универзалне, оне немају универзалну форму; (2) иако свака хетеротопија има прецизно детерминисану социјалну функцију, та функција може бити промењена у односу на актуелне захтеве друштва; (3) хетеротопије могу да функционишу као просторна тангента која спаја више потпуно некомпатибилних простора; (4) хетеротопије су и хетерохроније, тек са дисконтинуитетом у односу на властито традиционално време иницирају се њихови пуни потенцијали; (5) хетеротопије претпостављају “инклузивност-отвореност” и “ексклузивност-изолованост”, са једне стране приступање неким је потпуно отворено, док је у другима условљено ритуалима, процедурама или дозволама, али без обзира колико нам се чиниле доступним, сваки чин уласка аутоматски резултује изолованошћу; и (6) у односу на преостали простор хетеротопије артикулишу илузорне просторе који стварни простор чине још “интензивнијом” илузијом, али могу да буду и хетеротопије компензације, “други” перфектуирани простор као замена за онај недовршени и

¹ Реч хетеротопија није Foucault неологизам, већ медицински термин за феномен измештања нормалног ткива које не утиче на развој и функционисање организма. У медицинској терминологији појам је синониман са дистопијом и алотопијом (Sohn 2008: 41-42).

² Мишљења смо да се овде не ради о метафори конкавног или конвексног огледала, унапред програмиране “пародирајуће”/“глорификујуће”, физички узроковане, дифракције медијумом-огледалом, већ о деформацији која је иманентна самом одразу у огледалу. У оптицају је стварност иза површине огледала која је исто онолико у стварности, колико је и сама стварност. Само у том смислу су, на пример, гранични појасеви или избеглички кампови хетеротопије *par excellence*.

³ Хетеротопије се разликују од приватопија (*privatopias*), једнодимензионалних, ексклузивних и индивидуализованих простора-заједница сачињених од хомогене групе људи (попут универзитетских кампуса или *gated condominiums*). Са заштитним баријерама, средствима репресије и опремом за надзор, приватопије су дефинисане против и насупрот других (Castello 2010: 16-17), што није случај са хетеротопијама.

лоше устројени (Foucault 2008 [1967]: 18-21). Хетеротопије се фреквентно доводе у везу са прелазним стањима која фигурирају као друштвено неприхватљиво понашање, или оно што дато друштво стигматизује као „ненормално“, она може бити свако место које ремети устаљени поредак, па чак и неприкосновене „цивилизацијске принципе“. Границе не само да су портал између две „националне хетеротропије“, посматране из угла различитих националних идентитета/поредака, већ су и саме неухватљиве хетеротропијске „целине“.

Тако, почетком деветнаестог века, многобројни извештаји истичу захтев да се целокупно географско подручје Балкана релоцира ван европске границе, да се Европска цивилизација/култура прво сачува од стварне епидемије куге, а доцније од њеног имагинарног/фабрикованог пандана (цф. Лазаревић Радак 2014: 209-210). Хетеротропијски Балкан, попут гробља, тако постаје лиминално европско подручје, смештено на периферији, присутно као конститутивни део европског културног хабитуса, али и удаљено од језгра европске цивилизације/културе: он је њен део, само онолико колико центар то не жели да то буде. Он је, како је то представљено, конфузан, ратоборан и нејасан, превише близу гео-симболичком Истоку, који се у то време назвао Блиским Истоком, предгађе/“фавела”/“бантустан” европске цивилизације, које се заобилази у “широком луку” или се кроз њега пролази “спуштене главе”, са аверзијом и у страху. Више или мање, Балкан је и данас простор који минстрелизовањем и самоегзотизовањем “ревностно” чува, разграђује и перпетуира такву хетеротропијску позицију (цф. Живковић 2011).

Социјална спацијализација/спацијална социјализација

Било како било, за разумевање социјално-политички генерисаног / димензионираног простора од изузетне важности су концепти/синтагме “социјалне спацијализације”, то јест “спацијалне социјализације”. Социјална спацијализација је инфинитни/омнипрезентни процес социјалне конструкције, додали би и реконструкције и деконструкције, просторног- како на плану друштвеног имагинаријума, тако и на плану “конкретних” операција/активности у “конкретном” крајолику (cf. Shields 1991: 31). Она покрива и културно кодирање простора (симболе, митове, церемоније, ритуале, сећања, вредности и националне културне “аксиоме”), и језичке формулације, фигуре и поставке, као и практичне интервенције и институционалне аранжмане. Социјална спацијализација је темељ на коме почива композиција/хармонизација перцепције и поимања која омогућава социјалност свакидашњих интеракција и прављење персистентних социјеталних структура, форми и институција. Спацијализација, исто тако, на нивоу “колоквијалне” конверзације супсумира читав низ комплексних просторних алегоричких и метафора или, пак, представа које се тичу неког места или региона. Тако, сет представа о неком стварном месту, који може бити симплификавање, стереотипизирање или етикетавање, истоме даје културно-симболичку вредност, која резултује одређеном спацијалном праксом и може, али не нужно, довести до материјалне трансформације односног

места (*ибидем*: 47). Онолико колико су наше представе инициране “фактографијом” места, толико и место временом задобија контуре наше симболички кодиране “идиографије”.

Спацијална социјализација манифестује процес/процедуру путем које се индивидуални и колективни актери социјализују/квалификују за припадника/члана неког територијално спецификованог и заокруженог ентитета и путем које интернализују како колективни територијални идентитет тако и, не само просторно већ и временски позиционирану, заједничку традицију (cf. Paasi 1996: 8). Наглашавама да је у овоме одређењу ауторско апострофирање временске димензије у просторном важењу одређеног традиционалистичког наратива/дискурса није његово привилеговање, већ указивање на то да прихватање одређене просторно “санкционисане” традиције значи прихватање одређене културне формуле времена. То није неко неутрално “кантовско” време, већ време које је просторно кодирано, време које се “живи” простором. Овде се не ради о некој универзалној територијалној логици културно-обичајне, подразумевајуће интерференције времена и простора или о томе да су време и простор у некој “симболичкој јукстапозицији”, већ о територијалној обележености “временом-у-простору”. То је постигнуто преко прихватања да традиција, то јест групни или национални идентитет, једнако важи за сваку тачку и пројекцију унутар неког произвољно одређеног, неscalaираног простора. Слично Lefebvre-у, који је радио на два прожимајућа интелектуална фронта: спацијалној историји и историзацији простора, сматрамо и да Пааси покушава, и у томе успева, да реализује еквилибријум између спацијализације темпоралних димензија идентитета и темпорализације просторних димензија идентитета. Насупрот данас, сасвим неоправданом али уобичајеном резону, што је горе и напоменуто, за такав приступ простор није нешто што је дијаметрално супротно у односу на време. Такође, контрарно, најчешће академском, стереотипу да је просторни идентитет искључиво интелектуални чин или да је нераскидиво повезан са конструкцијом дискурса, територијална идентификација се може одвијати и одвија се и на нивоу материјалних пракси (Paasi 2011: 15).

Paasi (1996: 76) генеалогiju схвата у Foucault маниру, као дијахронијски процес који, за разлику од оријентисаности фукоовске археологије на изоловане синхронијске тачке/питања, схватање истине као система уређених процедура за производњу, регулацију, дистрибуцију, циркулацију и операционалност исказа (*utterance*), омогућава критику садашњости и који се, разоткривајући контингентност “људских ствари”, састоји од вишеструких и динамичких феномена у стању настајања, релокације, остварења и флукса, генеалогija омогућава да се дискурзивна пракса схвати у моменту кад се формира, а истину третира као повезану кружним односом са системима моћи који је производе и одржавају и са учинцима моћи које она потиче и проширује (Bevir 2008: 273-274; Elden 2001: 95-111, 2010: 799-801; Foucault 2015: 82-99). Другим речима, генеалогija представља историјско пропитивање услова који омогућавају да ствари буду баш онакве какве јесу, али на начин да се различити истраживачки поступци увек комбинују са анализом пракси, операционализације и функционисања моћи. Будући да је оријентисана ка историјском димензио-

нирању садашњости, она је увек и нескривено политичка. Paasi, дакле, покушавајући да објасни шта је конструкт Финске држава, прошлост не елаборира као “петрификовани” објект проучавања, већ као обимом импозантни материјал чија интерпретација омогућава да се историјска конструкција/моделирање простора прво учини видљивом, а затим и разумљивом, уважавајући интерпретативну акциденталност, ситуационалност или контекстуалност, што у стицају омогућава и регистровање дистанцираних форми репрезентације које означавају народ, нацију или националну културу, ставарујући импресију (понекад и “делузију”) јединства. У аналитичком фокусу је продукција/генерисање државе, њена друштвена и историјска конструкција као партикуларног, денатурализованог и флукутирајућег социјалног реалитета. Притом, једна од важних идентитетских наративних “полуга” је интернализација припадности/лојалности неком спацијално/територијално детерминисаном ентитету.

Paasi (1996) сугерише и четири типа дискурса који, експланаторно посматрано, профилишу “аналитичко-методске” модусе конструкције групних идентитета ангажовањем територијалних граница: (1) Ми/Овде- имплицира хомогеност/кохерентност унутар граница неке територијалне јединице (региона, државе и сл.), интегрисање унутар неке територије консонатно неком етничком нуклеусу заједнице; (2) Ми/Тамо- изражава тенденцију “екстерног” интегрисања/повезивања мањинских етничких група са специфичном територијалном јединицом-центром; (3) Ми/Они- идентификује Другост/Друге унутар неке територијалне јединице/граница (кохабитација са националним мањинама, мигранти, избеглице и сл.); и (4) Они/Тамо- позиционира “апсолутну” Другост/Друге лоциране ван неке територијалне јединице/граница. Евидентно је да је функционисање “овде са једним од нас” другачије него функционисање “тамо са једним од њих”, те да су у овом потоњем случају више ангажована на одређени начин, готово по правилу: афективно, конфигурисана очекивања него нека “сувопарна” и до краја изведена фактографија. Држава значајно утиче на тај перцепционо-емотивни шаблон, па је логично за претпоставити да јачање националног елемента, етничке центрипеталности, повлачи за собом већи степен транспарентности и чврстине граница као социјалних институција.

Социјални идентитети су екстрахован из сплета социјалних релација у које смо инсталирани/угравирани и које нас конститушу исто онолико колико смо и ми за њих конститутивни: ради се о друштвеним процесима сталног дефинисања и редеофинисања, формулисања и реформулисања нас и самог колективитета коме припадамо, са подразумевајућим “признавањем” од стране других наше (ре)прокламоване идентитетске позиције, рама или координата. Апропо просторног идентитета, једне од могућих идентитетски валенци (попут класе, пола, расе или гендер), дискурзивно институционализованог или маркираног попут “осећаја места”, напоменимо да је вишеслојан и градуалан појам који обухвата просторне јединице: од личног простора, дефинисаног телом и покретима, собе и куће, преко суседства, града и региона, па све до државе и континента, завршавајући са планетом (Leimgruber 1991). Постоји неколико релевантних принципа које људи користе када је у питању, рећи ћемо психологизирајуће, апострофирање/употреба места (place) за грађење влас-

титог идентитета (cf. Gustafson 2001): (1) дисјунктивно истицање места у смислу базичног разликовања Нас и Других; (2) постојање континуитета, историје властитости (of self) на једном месту или на местима истог типа; (3) осећање самопоштовања/поноса у односу на место пребивања; и (4) зависност самоефикасности од квалитета/карактеристика некога места (место нас чини делотворнијим, утичући тако на (ре)артикулисање идентитета, а наша делотворност повратно проширује просторну идентитетску платформу/специфичности тог истог места).

Када Paasi (cf. 2001: 140) анализира сигнификантност идентитета за институционалну генезу или институционализацију региона, третира га и као “узрок” и као “последницу” дискурса о регионалном идентитету, те презентује четири важне функционалне инстанце у његовој концептуализацији: (1) териоторијални облик/форматизовање, са подразумевајућим (не нужно ексклузивним и затвореним) границама, које “акумулирају” различите друштвене праксе и чине га јединственим, аутентичним и издвојеним у односу на друге регионе и њихове идентитетске дискурсе (мишљења смо да се делови региона у неким случајевима могу преклапати, а де не изгуба на компактности); (2) симболички облик/кодирате, изражене праксама попут економске, културне/образовне/медијске или вернаце, се користи за генерисање/конструкцију наратива идентитета (свака симболичка пермутација/комбинација тога ранга је оригинална, не постоје фалсификовани региони, али постоје фабриковани регионални симболички шаблони); (3) постојање многобројних институција, унутар и ван самог региона, за подржавање/одржавање како дискурзивне дистракције његовог територијалног и симболичког формата, тако и дистингвираности социјалних група преко формуле: ми-они; и (4) асимиловање/апсорбовање идентитета израженог у одређеним друштвеним праксама и на унутра и на споља, а у поводу умерених антагонизама повезаних са оскудним ресурсима или са задобијањем моћи или екстрмним конфротацијама на релацији Ми-Они.

Зарад што бољег разумевања региона и регионалних граница, додали би овоме да треба правити разлику између идентитета региона и регионалног идентитета /регионалне освешћености, као и између фактуалног и идеалног идентитета (Paasi 1986: 132-133; 2001:140-141; 2003a: 478-479). Са једне стране, идентитет региона се састоји од природних, културних или инхавитантсвојстава која се користе у различитим дискурсима, од науке и политике до културног активизма и економије, да би се промовисала посебност/ “генуинитетност” у компарацији са другим регионима. Њихова употреба је селективне природе, неке компоненте се афирмишу а друге занемарују, па су стога израз моћи у delimiting, naming и symbolising неког специфичног простора и односне групе људи. Са друге стране, регионални идентитет се односи на идентификацију са регионом, људи који могу бити унутар или ван њега, утемељеном на стереотипским класификацијама од стране регионалних активиста, институција или организација као његових конституента, која је део шире спацијалне освешћености проистекле на некој индивидуалној историји и биографији. Дихотомија на идеални и фактуални идентитет је користан аналитички инструмент за разумевање опстојања колективног и индивидуалног у идентитетском

дискурсу. Док се идеални идентитет односи на селективно профилисане колективне/нормативне нарative спацијалног идентитета који амалгимирају дијахронијске/историјске и синхронијске/садашње регионалне текстове, дотле се фактуални идентитет односи на регионалне друштвене активности опредмећене у разнородним асоцијацијама и организацијама, које нису нужно повезане са његовом афирмацијом већ могу служити и за преобличавање/ реформулисање значења и садржаја неког специфичног региона. Напоменимо, за Raasi (1997: 42), креација територије пре свега значи (ефемерну/променљиву) институционализацију региона у смислу историјски и социјално генерисаних творевина обележених фреквентним процесима регионалних трансформација.

Додајмо претходном, под “меким” просторима спацијалног управљања се, дакле, схватају хибридне, полу-формалне творевине обележене коегзистенцијом територијалних и релационих простора, који, за разлику од “тврђих” територијалних пандана, на законима заснованих територијалних јединица јасно дефинисаних граница и повезаних са субнационалним административно-демократским структурама власти, постоје ван или паралелно са правно регулисаним просторним скалама, манифестујући често нове територијалне ентитете које се не поклапају са прописаним спацијалним аранжманима и параметрима, а у поводу неког слободно дефинисаног јавног питања или проблема (нпр. економске или образовне провенијенције) проистеклог на некој партикуларној политици идентитета или географским карактеристикама неког специфичног природног феномена (Haughton, Allmendinger, Counsell and Vigar 2010; Haughton, Allmendinger and Oosterlynck 2013). Идеја “меких” простора се наметнула као посебно интересантна за истраживање ЕУ интеграције и територијализације (Allmendinger, Chilla and Sielke 2104). Границе таквих просторних ентитета, повезаних са “екстремно” варијабилним скалама (попут макро-региона и биогеографских региона), али и са могућношћу очвршћавања (hardening) и са могућношћу потпуног нестајања, су готово по правилу, нејасне, недоречене и замагљене.

Литература:

1. Allmendinger, P., Chilla, T. and Sielke, F. (2104) “Europeanizing territoriality—towards soft spaces”, *Environment and Planning A*, 46(11): 2703-2717.
2. Baudrillard, J. (1990 [1979]) *Seduction*. Montreal: New World Perspectives.
3. Bogard, W. (2006) “Surveillance assemblages and lines of flight”, Lyon, D. (ed) *Theorizing Surveillance: The Panopticon and Beyond*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 97-123.
4. Bentham, J. (1991 [1787, 1791]) *The Panopticon Writings*. London: Verso.
5. Bevir, M. (2008) “What is Genealogy?”, *Journal of the Philosophy of History*, 2(3): 263–275.
6. Boyne, R. (2000) “Post-Panopticism”, *Economy and Society*, 29(2): 285-237.
7. Castello, L. (2010) *Rethinking the Meaning of Place: Conceiving Place in Architecture-Urbanism*. Burlington: Ashgate.

8. Driver, F. (1985) "Power, Space, and the Body: A Critical Assessment of Foucault's Discipline and Punish", *Environment and Planning D: Society and Space*, 3(4): 425–446.
9. Elden, S. (2001) *Mapping the Present: Heidegger, Foucault and the Project of a Spatial History*. London: Continuum.
10. Foucault, M. (1978) *The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction*. New York: Pantheon Books.
11. Foucault, M. (1980) "The Confession of the Flesh", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 194-229.
12. Foucault, M. (1980a) "The Eye of Power", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 146-166.
13. Foucault, M. (1995 [1975]) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
14. Foucault, M. (2000a) "The Subject and Power", in Rabinow, P. (ed) *Power (The Essential Works of Foucault, 1954-1984)*. Volume 3, New York: New Press, pp. 326-349.
15. Foucault M. (2002a [1969]) *The Archaeology of Knowledge*. New York: Routledge.
16. Foucault, M. (2002b [1966]) *The Order of Things An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Routledge.
17. Foucault, M. (2000b) "Space, Knowledge, and Power", in Rabinow, P. (ed) *Power (The Essential Works of Foucault, 1954-1984)*. Volume 3, New York: New Press, pp. 349-365.
18. Foucault, M. (2008 [1967]) "Of Other Spaces", in Dehaene, M and De Cauter, L. (eds) *Heterotopia and the City: Public Space in a Postcivil Society*. New York: Routledge, pp. 13–29.
19. Foucault, M. (2015) *The Punitive Society: Lectures at the Collège de France, 1972-1973*. New York: Palgrave Macmillan.
20. Gregory, D. (1994) *Geographical Imaginations*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
21. Haggerty, K. D. (2006) "Tear Down the Walls: On Demolishing the Panopticon", Lyon, D. (ed) *Theorizing Surveillance: The Panopticon and Beyond*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 23-46.
22. Haughton, G., Allmendinger, P., Counsell D. and Vigar, G. (2010) *The New Spatial Planning: Territorial Management with Soft Spaces and Fuzzy Boundaries*. London: Routledge.
23. Haughton, G., Allmendinger, P. and Oosterlynck, S. (2013) "Spaces of Neoliberal Experimentation: Soft Spaces, Postpolitics, and Neoliberal Governmentality", *Environment and Planning A*, 45(1): 217-234.
24. Leimgruber, W. (1991) "Boundary, Values and Identity: The Swiss-Italian Transborder Region", in Rumley, D. and Minghi, J. V. *The Geography of Border Landscapes*. New York: Routledge, pp. 43-63.
25. Lazarevic Radak, S. (2014) *Nevidljivi Balkan: prilog istoriji postkolonijalnih geografija (Invisible Balkans: Contribution to the History of Postcolonial Geographies)*. Pančevo: Mali Nemo.
26. Leatherman, J. (2008) "Challenges to Authority in Global Politics", in Leatherman, J. (ed) *Discipline and Punishment in Global Politics: Illusions of Control*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 1-27.
27. Lyon, D. (2006) "The Search for Surveillance Theories", Lyon, D. (ed) *Theorizing Surveillance: The Panopticon and Beyond*. Cullompton: Willan Publishing, pp. 3-21.

28. Paasi, A. (1986) "The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity", *Fennia*, 164(1): 105-146.
29. Paasi, A. (1996) *Territories, Boundaries, and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Boundary*. New York: J. Wiley & Sons Ltd.
30. Paasi, A. (1997) "Geographical perspectives on Finnish national identity", *GeoJournal*, 43(1): 41-50.
31. Paasi, A. (2001) "Bounded Spaces in the Mobile World: Deconstructing Regional Identity", *Tidschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93(2): 137-148.
32. Paasi, A. (2011) "A Border Theory: An Unattainable Dream or a Realistic Aim for Border Scholars?", in Wastl-Walter, D. (ed) *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Burlington: Ashgate, pp. 11-33.
33. Philo, C. (1992) "Foucault's Geography", *Environment and Planning D: Society and Space*, 10(2): 137-161.
34. Shah, N. (2012) "The Territorial Trap of the Territorial Trap: Global Transformation and the Problem of the State's Two Territories", *International Political Sociology*, 6(1): 57-76.
35. Shields, R. (1991) *Places on the Margin: Alternative Geographies of Modernity*. New York: Routledge.
36. Sohn, H. (2008) "Heterotopia: Anamnesis of a Medical Term", in Dehaene, M and De Caeter, L. (eds) *Heterotopia and the City: Public Space in a Postcivil Society*. New York: Routledge, pp. 41-51.
37. West-Pavlov, R. (2009) *Space in Theory: Kristeva, Foucault, Deleuze*. Amsterdam-New York: Rodopi.
38. Zivkovic, M. (2011) *Serbian Dreambook: National Imaginary in the Time of Milošević*. Bloomington: Indiana University Press.

POLITICS, SPACE, IDENTITY: QUESTION OF HETEROTOPY AND SOCIAL SPACIALIZATION / SPACIAL SOCIALIZATION

Summary: This article analyzes the importance of the concepts of heterotopia and social spatialization/spatial socialization for understanding heterogeneous political strategies/discourses of power. In this respect, heterotopies are important because they, unlike utopia, establish parallel realities with essential political implications. While social spatialization/spatial socialization, not only represents a spatial/territorial requirement of integration into some social entity, but also in that process implies the adoption of a narrative of common traditions.

Key words: heterotopia, utopia, space, social spacialization, spacial socialization, identity